

Nielen k prameňom...

(Salutácia k životnému jubileu Gizely Gáfrikovej)

„Non tantum ad fontes, sed usque ultra fontes, scatebras, montes, valles finesque“ (Nielen k prameňom, ale až za pramene, žriedla, hory, doly a hranice). To je bádateľská metóda jubilanky, ktorá jej pomáha odhaľovať mĺnky od fikтивности k pravdivosti slovenskej barokovej literatúry. Nepostojí dlhšie pred „zrkadlom“ (ante speculum), ako to má vo zvyku ženské pohlavie, ale ako Alica sa usiluje preniknúť „za zrkadlo“ (ultra speculum) do krajiny divov, ktorými oplýva staršia literatúra. Bádateľská metóda „od fikтивности k pravdivosti“ je typická pre Gáfrikovej štúdie, ale aj pre textologickú prácu a edičnú činnosť.

Z literárnych postáv fascinoval Gáfrikovú predovšetkým františkán, slovenský „podivín 18. storočia“ Hugolín Gavlovič (1712 – 1787). V „pункte fascinovania“ je nápadná onomatopoická zhoda troch začiatočných litier priezviska oslávenca Gav-loviča (Gav) a oslávenkyne Gáf-rikovej (Gáf). Táto zhoda je azda náhoda? Ktovie... Gavlovičovmu životu a rozsiahlemu dielu venuje tri vynikajúce, dosiaľ neprekonané štúdie: Gavlovičova Valaská škola mravův stodola ako textologický problém (1989), Nad literárnym dielom „slovenského podivína“ 18. storočia (2004) a K otázke duchovnej dimenzie Gavlovičovej Valaskej školy (2003).

Štúdia Gavlovičova Valaská škola mravův stodola ako textologický problém je doslovom ku kritickému vydaniu kompletného textu diela Valaská škola (1989). Doslov predstavuje komentár, v ktorom sa dôkladne skúma Gavlovičov sociálny a národnostný pôvod, štúdiá, rehoľný život, pôsobiská (Pruské a Horovce), choroba, literárne dielo, vznik a osudy rukopisu Valaskej školy, zmeny koncepcie a textu Valaskej školy Rešetkovho vydania, jazyk rukopisu, rôzne úpravy, vydania a pramene Valaskej školy. Štúdia koriguje predošlé omyly a uvádza nové fakty a údaje k problematike Gavlovičovho života a literárneho diela.

Štúdia Nad literárnym dielom slovenského podivína 18. storočia je doslovom k výberu z Gavlovičových viacerých diel (O dobrých mravoch, 2004). Gáfriková v nej sumarizuje svoje poznatky a pozorovania, ku ktorým dospela v predošlom doslove ku kritickému vydaniu Valaskej školy. Pravda, rozširuje ich aj o nové aspekty, týkajúce sa najmä tematických a motivických zložiek a barokových štylistických prostriedkov (trópov a figur v rozmanitom kombinačnom postavení).

V štúdií K otázke duchovnej dimenzie Gavlovičovej Valaskej školy, ktorá je zaradená do zborníka vydaného pri príležitosti 290. výročia Gavlovičovho narodenia (Literárne dielo Hugolína Gavloviča v súradniciach dobovej duchovnej kultúry a vzdelanosti, 2004), Gáfriková analyzuje duchovnú bázu Gavlovičovej tvorby. Poukazuje na motivické elementy a umelecké štylistické prostriedky Gavlovičovej tvorby.

Gáfríkovej vydanie kompletného Gavlovičovho diela Valaská škola mravův stodola (Bratislava, Veda, 1989) je pripravené na základe pôvodného rukopisu (1755). Predstavuje definitívne vydanie, ktoré odsúva na vedľajšiu koľaj predošlé edičné pokusy o vydanie celého diela (M. Rešetka, 1830 – 1854, G. Sabo, 1978) alebo výberov (F. Škutil, 1905, R. Krajčovič, 1982).

Výslovne heuristicky a kriticky sú zamerané dve štúdie uverejnené v Slovenskej literatúre: Textové pramene Dlabáčovho rukopisného kancionálu – tzv. Koledanova a Palumbiniho zbierka (1986) a K rozsahu pôvodnej piesňovej tvorby Samuela Hruškoviča (1994). V prvej štúdii autorka skúma rukopis Jána Dlabáča Duchovní písničky nábožné staré i nové (1743), v ktorom sú dva cykly textov (1689), pripisovaných „vážom v lednickom zámku“ Jonášovi Koledanovi (zomr. 1701) a Samuelovi Palumbinimu (1668 – 1735). Cyklus Koledanových piesní obsahuje 45 textov. Koledanus je autorom niekoľkých piesní. Ostatné pochádzajú od rôznych autorov a z rozmanitých zbierok (napr. z Kleychovho a Blasiovho kancionála). V Palumbiniho cykle je 168 textov, v absolútnej prevahe z iných zbierok (napr. z Tranovského a Kleychovho kancionála). Gáfríková sa neuspokojuje len s identifikovaním autorov a prameňov, ale charakterizuje aj tematické varianty a štylistické prostriedky ich umeleckého stvárňovania. V druhej štúdii autorka rovnako precízne určuje rozsah pôvodnej piesňovej tvorby S. Hruškoviča. Koriguje doterajšie omyly literárnej histórie, ktorá pripisovala Hruškovičovi autorstvo 7, 17 alebo dokonca 20 piesní. Z porovnania kancionála Cithara sanctorum (1745) a nemeckého Lüneburského kancionála (1686) vyplýva, že Hruškovič je dokázateľne autorom 7 piesní (Sestoupil jest Kristus do pekel, Králi sionský, Přijď k nám, Pane, slova tvého sít, Noc uchází, Pán Ježíš chce být s námi, Z celého srdce svého, Buď Pánu Bohu svaté děkování a Slyšmež, ó verní křesťané).

S predošlými štúdiami korešponduje štúdia Niekoľko poznámok k problémom literárnohistorickej analýzy spevníka Cantus Catholici (v zborníku Cantus Catholici a duchovná pieseň 17. storočia v Strednej Európe, 2002). Kým v spomínaných štúdiách sa Gáfríková zaoberala problémami protestantskej hymnológie, v tejto štúdii pristupuje ekumenicky k rozboru katolíckeho spevníka Cantus Catholici. Všíma si pomerne zanedbávané kontexty katolíckej a európskej duchovnej piesňovej lyriky.

K najzaujímavejším štúdiám jubilantky patrí štúdia K problému rozlišovania fiktívnosti a „pravdivosti“ exempla v barokovej homiletike (v zborníku Slovenská kresťanská a svetová kultúra. Studia Culturologica Slovaca I., 1996). Exempla (príklady) zohrali veľkú úlohu v európskych literatúrach pri tvorbe anekdot, obšírnejšie koncipovaných humorných príbehov facécií a poviedok. Boli to literárne útvary vážneho alebo veselého obsahu. Zobrazovali príkladný život a mravné správanie dobrého kresťana. Vkladali sa do kázni alebo aj do náučných spisov.

Pravda, jubilantka sa zaoberá aj autormi, ktorí sa venovali staršej uhorskej, teda aj slovenskej histórii. Napísala o tejto problematike štyri state (v zborníku Pannonia docta Učená Panónia, 2003): Od historie k literárnej histórii, Niekoľko poznámok k Dežerického Obrane pestovania vzdelanosti v Uhorsku a osobitne v meste Nitra v Nitrianskej diecéze, K Šmálovmu Zoznamu turčianskych vzdelancov a spisovateľov, K Horányiho konceptu historie v Memoria Hungarorum. V prvej stati píše o čase formovania literárnej

histórie ako samostatnej literárnovednej disciplíny, čo badať v Uhorsku až v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 18. storočia. Záujem o „historiu litterarii“ sa začína približne po roku 1714 (D. Czwitinger, M. Bel, J. Burius, M. Rotarides a P. Valaský). V druhej stati konštatuje, že Dežerického dielo je polemickou odpoveďou na invektívy talianskeho kňaza Raymunda Cecchettiho, ktorý kritizoval biednu úroveň uhorskej vzdelanosti. V tretej stati charakterizuje Šmálov rukopisný „syllabus“, ktorý v troch skupinách abecedne uvádza verejných činiteľov urodzeného pôvodu, publikujúcich vzdelancov a turčianskych evanjelických duchovných. V štvrtej stati hodnotí Horányiho lexikón ako príručku, v ktorej sa autor usiluje, aby čo najprehľadnejším a najoperatívnejším spôsobom zoznámil domácich i zahraničných záujemcov s európsky rovnocennou, bohatou kultúrnou a vzdelanostnou tradíciou celého Uhorského kráľovstva. Gáriková v týchto statiach obohatila vedomosti o literárnej histórii o nové postrehy, čo sa týka materiálu a výskumnej metodológie.

Zborník *Pannonia docta* Učená Panónia je vynikajúcou, záslužnou a objavnou publikáciou, ktorá obsahuje príspevky o „litterarie“ či literárnej histórii.

Výsledky bádateľských úspechov jubilantky sú uložené ako pevná súčasť najmä v jej šiestich edíciách: *Já miluji, nesmím povídati...* (Tatran, 1977), *Naučenie o dobrých mravoch* (Tatran, 1987), *O dobrých mravoch* (Slovenský Tatran, 2004), *Hugolín Gavlovič: Valaská škola mravův stodola* (Veda, VSAV, 1989), *Literárne dielo Hugolína Gavloviča (1712 – 1787) v súradniciach dobovej duchovnej kultúry a vzdelanosti* (Serafin, 2004) a *Pannonia docta* Učená Panónia (Veda, 2003).

Edícia *Já miluji, nesmím povídati* je antológiou zo slovenskej barokovej poézie – duchovnej i svetskej lyriky. Obsahuje texty 28 autorov. V textoch sa spracúva ľúbostná tematika formou utajenou (duchovná lyrika) alebo otvorenou (svetská lyrika).

Mysticko-erotické zafarbenie evanjelickej duchovnej lyriky zdôraznil aj J. Malura v antológii *Čistý plamen lásky* (Brno, 2004). Antológia obsahuje aj texty slovenských autorov (A. Plintovic a G. Motešický).

Edície *Naučenia o dobrých mravoch* a *O dobrých mravoch* predstavujú výber z týchto Gavlovičových diel: *Valaská škola mravův stodola*, *Škola kresťanská*, s veršami svázaná a *Petsto naučení o dobrých mravoch*. *Škola kresťanská* je eschatologická veršovaná skladba: O štyroch posledných veciach človeka (o smrti, poslednom súde, pekle a nebi – 105 básní). Gavloviča neinšpirovala len Biblia, ale aj iná literatúra, čo spracúvala obľúbenú tému „ars bene moriendi“ (umenie dobre zomrieť).

V súvislosti s edíciou G. Gárikovej *Naučenia o dobrých mravoch*, kde sú zaradené aj ukážky z Gavlovičovej eschatologickej veršovanej skladby *Kresťanská škola*, treba zdôrazniť, že Gavloviča neinšpirovala len Biblia, ale aj iná literatúra, čo spracúvala obľúbenú tému „ars bene moriendi (umenie dobre zomrieť)“. Ako prameň zobrazovania pekelných múk mu poslúžilo populárne dielo talianskeho jezuitu G. N. Manniho *Večný pekelný žalár* (1666). Do češtiny toto dielo preložil (1679) jezuita M. V. Šteyer (1630 – 1692). Utrpenie hriešnikov sa začína súžením zmyslov a pokračuje večnou temnotou, zúfalstvom, ohňom, ohrozovaním rozmanitými potvorami (napr. drakmi a hadmi). Nasledujú muky zlých kráľov, opilcov, nepoctivých žien, lakomcov, chlipníkov a iných hriešnikov. Gavlovič poznal Manniho knihu (možno zo Šteyerovho prekladu). Svedčí o tom osnova

z Kresťanskej školy, jej motívy, obrazy (To se domnívej najisto). Manniho dobre poznal aj B. Smrtník (1650 – 1710), ako dokazuje jeho spis Kunšt dobre umríti (1697).

Gáfríková je aj autorkou početných statí a recenzií (napr. o Tablicovom historickom koncepte slovenskej literatúry, o ohlase na Valaského Conspectus v Prešpurských novinách, o dejinách slovenskej selanky B. Suchoňovej, o publikáciách J. Minárika, J. Koľbuszewského, D. Lichačova, Z. Tichej, M. Eliáša a R. Krajčoviča).

Nesmie sa zabudnúť ani na jej literárnu a prekladateľskú činnosť (básnická zbierka Potichu, 1974 a preklad starofrancúzskeho ľúbostného príbehu Aucassin a Nicoletta, 1975), ako aj výber z poľskej poetky Marie Pawlikovskej-Jasnorzevskej Ruže pre Sapfó (1984). Takáto činnosť v kruhu Múz na Parnase má nemalý význam. Pomáha bádateľovi lepšie vnímať a chápať zákonitosti a bytostnú podstatu literárnej tvorby v jej druhovej a žánrovej komplexnosti.

Jubilantka je napokon úspešnou školiteľkou viacerých aspirantiek, čím sa zaslúžila o kontinuitu bádateľského pokolenia staršej slovenskej literatúry.

Želám milej jubilatke ďalšiu úspešnú polovičku životného jubilea tradičným, lež inovovaným práním: Ad plurium plurimos annos! (Na premnohé veľmi mnohých rokov!)

Jozef Minárik

(Redakčne skrátená a upravená verzia pôvodne dlhšieho článku.)